

Данило II

– VII –

Зборник може бити природни састав са садржајем извесне, уједначене сродне садржине. Овде се то само делимично дешава – пре би се рекло да је реч о хаотичном „конволуту“ насталом у нередовним приликама, по систему „дај шта даш“. Делови зборника тематски су повезани. Усмерени су у истом правцу, али са формалне стране текстови су врло различити, што указује на њихово различито порекло. Већ је уочено да су поједина дела написана посебно од различитих писаца. Само писцу главних делова (претпоставља се да је то Данило, али се не може са сигурношћу рећи шта стварно потиче од њега) може се конкретно говорити, о осталим писцима (начелно названим Данилови ученици или Настављачи) не може се рећи ништа.

Кад је у питању зборник, 50% приче односи се на факта (по грубој процени) а осталих 50% не „спекулације“ нових аутора о садржини дела где треба подвући да се дотични аутори скоро редовно разилазе у закључцима.

Затим, зборник (настао око 1400) колико говори о фактима, толико говори и о менталитету тог времена, и хаотичном стању којом се тадашњи свет налази. Ту се може наићи на „свашта“: нереално, неспојиво, па и немогуће (а ипак се чак у науци прима као „природно“)... Та чињеница указује да завршни редови зборника имају „апокрифни“ карактер.

Отуда се пре може говорити о нередовним приликама у којима кодекс настаје него да је он производ смишљеног планског рада; пре „збир“ затеченог него дело стварано са извесним циљем. Стање у време стварања зборника је било тешко, али уз обиље тадашње постојање способних људи и изворне грађе сви затечени недостаци су се могли отклонити...

Садржај и форма зборника су такви да би се пре рекло да је реч о нечем „апокрифном“ него да је то производ званичне Цркве од које би се очекивало више „озбиљности“ у раду у сваком погледу...

Житије је такво књижевно дело да се може створити и јавити тек након нечије смрти. Са житијем краља Душана и патријарха Јефрема то није случај

(?) и као таквима није им место у зборнику. За уношење дефектног Душановог житија у зборник – што се противи начелима рада – објашњење можда треба тражити у осуди и „освети“ редактора зборника због прогласа царства и патријаршије (1346). (?)

Много чега у раду има спорног. За нека питања наука нуди решења. Нека остане отворено да ли је ту реч о решењима или општем убеђењу да су поједина питања решена.

Међу српским писцима постоје два Данила: Данило II (Пећки) и Данило III (Бањски). По ономе што се говори они су обојица и Бањски и Пећки. Ипак има разлике – за арх. Данила сигурно се може рећи да је Бањски (градио је манастир Бању) док се каснији патријарх Данило доводи у везу са Бањском по „конструкту“ накнадно насталом од појединих аутора.

У животу Данила II, главног јунака овог осврта, могу се разликовати три периода: до 1317. кад је био без титула, али са великим поверењем, задужењима и неизбројивим делима (борба са каталанима ради заштите Свете Горе, посредовање у сукобу Драгутина и Милутина, градња Милутинових задужбина, у првом реду Бањске која је дотле била катедрала, а затим као гробни храм свог ктитора претворена у манастир.

Време од 1317. као године неуспеле кандидатуре за поглавара Српске Цркве (за коју се не би могло са сигурношћу рећи да је посредни „топос“ или стварна процедура) до 1324. кад је као Хумски епископ стварно депримиран, неодређен, по деловању „безначајан“.

Време од 1324-1337. као период столовања на трону поглавара Српске Цркве. О томе се мало зна али има довољно вести о његовом ктиторству (Деч, Пећ...). Од пет српских *miracula* три се везују за Данила (Бањско злато, Дечани, Пећка припрата). Значајно је овде рећи да Никоцим, иако Д ученик, ипак му често претходи и у различитим пословима се не повезује ни са једним од три поменута „чуда“. Уз остале успехе Никодим се показао истицањем личности Саве. У таквим приликама Данилу је остало да се покаже истицање култа Арсенија (уз остало, саставио му је житије у службу).

Данило је поглавар Цркве, писац (делатност о којој се највише говори, градитељ, борац... Савременик је значајне епохе која даје печат српској култури и уједно актер у стварању дела из тог периода. Биографи Доментијан и Теодосије су само писци и не више од тога.

Писањем самог Данила, а потом његовог житија обухваћен је период од сто година – од Саве до 1337. као године Данилове смрти. Не може се са сигурношћу рећи шта је у том писању стварно од Данила, а шта му се приписује. „Свако дело је писано одвојено, да би задовољило различите потребе, и, бар првобитно, не изражавајући јасно било какве намере да ће то бити јединствено дело...“ (тако је данас?)

Толико пута је истакнуто да се о околностима и времену настанка Даниловог дела не може ништа рећи. Начелно то се може рећи и за рад већине писаца кроз векове. Да ли је смелост казати да је главни списатељски посао обављен у време столовања при крају живота док је био у Пећи?

Хиландар је посебно поглавље у животу Српске Цркве а нарочито Данила и Никодима. Хиландар који чува најпознатије српске старине и вести о значајним догађајима најмање говори о себи што се граничи са невероватним. Наиме, познато је да је старо здање ове обитељи из времена Саве од пре сто година срушено и замењено новим негде у ово време. Сад се два великана Данило и Никодим смењују на челу Хиландару стара грађевина срушен (без трага...) и на њеном месту саграђено ново здање које постоји и данас. Када се то десило може да се нагађа...

С тим у вези је један парадокс: градњи Бањске у зборнику је посвећено читаво поглавље, а на Хиландар се односи једно уопштено казивање. За Бањску се каже да је грађена по угледу на Студеницу, што личи на неку шифру и поред труда нових аутора да изнађу неке видније сличности, они их не виде.

Иначе, има разлога и за чешћи помен Студ. овом приликом. У овој обитељи зад. оснивача династије посвећеној Б/ци М показује свој осећај за „меру“. Гради мали храм посвећен родитељима Јоакиму и Ани и показује

како цени своју личност и рад у односу на свог великог претка поштованог од свих чланова династије током њеног трајања. Наведен је пример јасног осећања Милутина за „меру“, иначе он је познат по томе што је био склон да „претерује“ у низу области – па и у области Црквене градње, ма како се то могло објашњавати (ту му нико није ни приближан).

У мање или више посредној вези са Немањом су оба брата и Милутин и Драгутин. Милутин кроз градњу малог храма (Краљева Црква) а Драгутин је свој гроб припремио у првој Немањиној задужбини Ђурђевим Ступовима.

У оквиру једне деценије настале су три Милутинове задужбине – без којих је српска култура незамислива (Љевишка, Грачаница, Старо Нагоричино). Да није писаних вести о њима и да се суди само на основу самих грађевина, тешко да би који од нових аутора довео у блиску везу та три здања настала скоро истовремено. Својим изгледом издваја се Грачаница, према чијој лепоти нису равнодушни ни стручњаци ни посетиоци. Сви се слажу у једном - начином своје градње Грачаница стреми да се уздигне у висину. Као што је на подручју књижевности познато по своме непоновљивом украсу Мирослављево Еванђеље, тако је и Грачаница у области градитељске вештине. Кад је реч о разлозима рушења затечених и градње нових храмова, скоро редовно се говори да је ту реч о „старом“. Да ли је увек тако? Стари храм апостола (Рас) Милутин не руши. Потребно је упоредити прилике у Византији, где сигурно има храмова старијих од Богородице Љевишке и Грачанице.

Настанак зборника се везује за време око 1400. О оригиналу/аутографу се не може ни говорити, иако би управо у овом случају било корисно то знати због посебног карактера дела да би се могло вршити поређење између почетног облика и каснијих „дорада“. У животу зборника постоје два периода око 1550 и 1760. Из средине 16. века потиче први познат потпуни препис (1553) и појединачни преписи житија краљице Јелене из 1526. и 1536. Средином 18. века настају два Карловачка преписа из 1763. и 1780. год чији

однос је врло проблематичан – оба преписа имају своје посебне „уводе“ а потом и особености у тексту што се доводи у везу са различитим утицајима...

У вези са зборником може се створити посебни „појмовник“: „примити у ћелију“, рукоположење, ризница, дом, наречење, град, припрата,...

Поред тога што се за текстове о Данила и Јоаникија може рећи да им није место у зборнику овакве врсте, постоје и тврдње за које је извесно да одступају од реала? Повлачење Саве са трона у време Радослава (1235) и градња манастира Граца после смрти краља Уроша што нова наука не може да прими и сматра да је Градац заједничко дело краљевског пара Уроша и Јелене.

Зборник садржи и једно велико „изненађење“. Кроз деценије је сачувана свест о значају Данила. Не би зачудило да се и није десило тако ако се има на уму случај скоро исто заслужног архиепископа Никодима коме је у житију посвећена само једна кратка реторска „белешка“ као и неколико арх. пре њега који се по ономе што се зна не истичу нечим посебним. Кад је у питању потпуно „неухватљив“ однос Данила и Никодима може се рећи: Данило јесте далеко способнији и значајнији, али ипак често „заостаје“ за својим учеником: има да претрпи низ разочарења и падова. Два пута (1309. и 1317) изгледало је да је на дохвату главног трона, а ипак је морао да „чека“ до 1324. Кад се каже; „архиепископ Данило: ЖКС“, ту се крију два појма. Реч је о личности у делу знаменитог архиепископа Данила, о коме има још много чега недореченог... Зборник ЖКС је далеко шири појам, настао пола века после Данилове смрти. Код зборника могуће је говорити о два момента - околности његовог настанка у крајње нејасним приликама (око 1400), иако би се пре рекло да је то неки „апокриф“ него „канонски спис“ иза кога стоји Црква. Затим долази историјат зборника. Ту се уочава 1550. и 1750. година. Најстарији препис је из 1553. године.

Кад је реч о личности Данила, до израза долази и нека „апофатика“. Иако је познат по својим градитељским способностима, без доласка на архиепископски трон не би могао градити у Пећи где је оставио неизбрисив

траг. Затим, да није био архиепископ његови списи тешко да би се нашли у зборнику таквог значаја као што је ЖКС.

Познаваоци садржаја зборника често помињу постојање интерполације у појединим делима. Такве тврдње тешко је довести у склад са општим стањем зборника где се може наићи на „свашта“. Помињу се и двоструке интерполације понегде а не примећује се да су два поглавља код Теодосија измењена.

Много чега је у Србији „измештено“ – без сталне престонице која је символ државе, одвојена престоница државе и Цркве), места сахране по разним областима (тамо где су задужбине), што је тешко изводљиво.

Чак и тамо где се може рећи до неког оригинала наиђе се и на нетачно и нејасно – касније може бити само горе.

Кад је реч о Милутину, може се саставити „албум“ његових ликова, код Данила то није могуће (има само неколико представа).

Пропуст, превид, грешка може настати и у „оригиналу“. Каснијим умножавањем путем преписивања могућности појаве нових пропуста се само увећавају (без обзира на сва настојања да тога буде што мање,

Зборник ЖКС, без обзира како се њему приступа и на њега да се гледа, јесте драгоцен и незаменљив споменик српске културе као избор јединствених података за 150 година српске историје.

Смели потез издавача Ђуре Даничића (1866) којим се повезује знаменити јерарх архиепископ Данило II са настанком зборника овакве врсте уз све могуће примедбе и ограде представља смелу „метафору“.

Исто тако, и Даниловом наследнику Јоаникију (1349) посвећено је кратко житије (за које се ипак мора признати да иако је кратко, има богат садржај са бројним подацима). Тако се Данилово житије писано од неког непознатог ученика одликује од осталих радова који не потичу од Данила и обиљем и садржајем. Стога је заслуга што се овакво дело нашло у зборнику припада и његовом састављачу и редактору зборника.

Појава обимног и садржајног Даниловог житија у не баш јасном окружењу јесте доказ извесне „савести“ и свести о значају овог знаменитог поглавља. Према општем убеђењу Милутиново и Данилово житије потичу од два посебна аутора. Током читања утисак је да није тако. Они се међусобно преплићу и допуњавају. Као да је ту реч о „синоптици“ своје врсте.